

PAPER DETAILS

TITLE: Âyetlerde Geçen Esmâ-i Hüsnânin Fikhî ve Itikadî Hükümlere/Meselelere Kaynaklık Etmesi

AUTHORS: Mehmet ALTIN

PAGES: 571-571

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/914122>

Araştırma Makalesi/Research Article

Âyetlerde Geçen Esmâ-i Hüsnânın Fıkhî ve İtikadî Hükümlere/Meselelere Kaynaklık Etmesi

The History of Esmâ-Hüsna in the Qur'an's Translations for Fiscal Anditital Provisions/Issues

Mehmet ALTIN*

Öz

Kur'an-ı Kerim, farklı üslup ve kalıplarda değişik isimlerle Allah'ı insanlara tanıtmış ve bu isimleri de "el-esmâu'l-husnâ" diye adlandırmıştır. Bir sıfat tamlaması olan bu terkip Allah'a ait tüm isimleri ifade etmek üzere "en güzel isimler" demektir. Türkçede daha çok Farsça karşılığı olan "esmâ-i hüsnâ" şekliyle kullanılmaktadır. Biz de söyleyiş kolaylığı ve yaygınlığı açısından çalışmamız boyunca bu terkinin "esmâ-i hüsnâ" şeklindeki kullanımını tercih edeceğiz.

Esmâ-i hüsnâ, zât-ı ilâhîyi tanıtır nitelikte olması hasebiyle Kur'an'da yaygın bir şekilde; birçok âyette veya âyetin sonunda zikredilmektedir. Allah'ın isimleri Kur'an'da rastgele serpiştirilmemiştir. Tek ya da ikili olarak gelen bu isimlerin, geçtikleri âyetlerin ve o âyetlerin içerisinde yer aldığı pasajların muhtevasıyla sıkı bir münâsebet içindedir. Özellikle âyetlerin sonunda zikredilen esmâ-i hüsnâ, hem âyetin anlaşılmasında önemli bir yer tutmakta, hem de önceki ve sonraki âyet içerikleriyle çoğu zaman sıkı bir anlam ilişkisi içinde bulunmaktadır.

Müfessirler, âyetlerde zikredilen esmâ-i hüsnâyı filolojik tahlili ve bağlamla olan irtibatı gibi açılardan incelemişlerdir. Hatta bu isimlerden birtakım hükümler ve itikadî sonuçlar çıkarmış oldukları görülmektedir. Bu da âyetlerde esmâ-i hüsnânın zikredilmesinin değişik sebepleri olduğu gibi hukuki ve itikadî hükümlere kaynaklık edebileceğini göstermektedir. Allah'ın isimlerini bu açıdan inceleyip hükme kaynaklığını ortaya çıkarmak önem arz etmektedir. Bundan dolayı bunu bir makale çalışması çerçevesinde inceleme ihtiyacı duyduk.

Anahtar Kelimeler: Kur'an-ı Kerim, Âyet, al Esmâu'l-Hüsna, Fıkıh, Vahhâb.

Abstract

The Quran introduced God to people with different names in different styles and patterns and called these names "al-esmâu'l-husnâ". This composition, which is an adjective clause, means the most beautiful names üzere to express all the names of Allah. In Turkish, it is mostly used

Geliş Tarihi/Received: 22.10.2019 - *Kabul Tarihi/Accepted:* 02.12.2019

* Dr. Öğr. Üyesi. Bitlis Eren Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü, Bitlis/Türkiye, malatin@beu.edu.tr, ORCID:0000-0003-4441-0821.

in Persian form “esmâ-i hüsnâ”. We will prefer the use of this composition in the form of “esmâ-i hüsnâ” throughout our study in terms of ease of saying and prevalence.

Esmâ-i hüsnâ is widely used in the Qur'an as it introduces the divine; it is mentioned in many verses or at the end of the verses. The names of Allah are not randomly scattered in the Qur'an. It is in strict contact with the content of these names, the verses they pass through and the passages in which these verses appear as single or dual. Esmâ-i Hüsnâ, which is mentioned at the end of the verses, has an important place in the understanding of the verse and also a strict meaning relationship with the contents of the previous and subsequent verses.

The commentators examined the esmâ-i hüsnâ mentioned in the verses in terms of their philological analysis and their connection with the context. In fact, it is seen that they have drawn some conclusions and religious results from these names. This shows that there are different reasons for the mention of verses in the verses as well as the source of legal and legal provisions. It is important to examine the names of Allah in this respect and to reveal the source of judgment. Therefore, we felt the need to examine this within the framework of an article.

Keywords: Holy Quran, Verse, al-Esmâ'u'l-Hüsnâ, Fiqh, Wahhab.

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerim İslâm'ın dünya ve âhireti, fert ve toplum hayatını, inanç, ibadet, ahlâk ve hukuk konularını genel bir yaklaşımla veya özel bir ayrıntıyla kuşatan hükümlerinin kaynağını teşkil eder. Bu hükümler için, şer'î hükümler veya ilâhî hükümler tabiri kullanılır. Şer'î hüküm denince, âyet ve hadislerin doğrudan ifade ettiği hükümler anlaşılır ve bunlar da konuları itibariyle itikadî, ahlâkî ve amelî olmak üzere üç ana gruba ayrılır. Dinin itikadî hükümleri, bütün dinî ahkâmın temelini oluşturur. Bu nedenle iman esaslarına nasların bildirdiği şekilde ve kendi bütünlüğü içinde inanılması esastır. Ahlâkî hükümler, insanların kendi aralarında ve diğer canlılarla ilişkilerini iyileştirip nefsin eğitilmesini hedefleyen hükümlerdir. Amelî hükümler ise, itikadî hükümlere nisbetle ikinci derecede oldukları için bunlara ahkâm-ı fer'iyye de denilir. Bu hükümler mükellefin dış dünyaya yansıyan davranışlarına bağlanacak sonuçları ve bunlarla ilgili kuralları konu edinir. Bunlar da ibadetler ve muâmelât şeklinde iki kısma ayrılır (Karaman vd.,2004: 1/160).

Kur'ân'da yer alan şer'î hükümleri ve gösterilen hedefleri kavrama, ondan amelî hayata ve her bir olaya ilişkin sonuç çıkarma tamamıyla Kur'an'ın muhatabı olan müslümanlara ait bir sorumluluktur. İslam âlimleri bu sorumluluğun bilinciyle Kur'ân'dan hüküm çıkarma çaba ve gayretlerini hep ortaya koymuşlardır. Öyle ki birçok müfessirin, âyetlerde zikredilen esmâ-i hüsnâdan dahi birtakım hükümler ve itikadî sonuçlar çıkarmış oldukları görülmektedir. Söz konusu ettiğimiz esmâ-i hüsnâ, zât-ı ilâhîyi niteleyen ve tanıtan vasıfları içermesi hasebiyle Kur'ân'da çokça yer alırlar. (Özdemir, 2018: 54-58). Nitekim Kur'ân'ın ana konularından biri her ne kadar insan ise de merkezî konusu Allah'tır. Başka bir ifadeyle Kur'ân'da bütün konular Allah merkezli bir ifade örgüsü içinde sunulur. Esmâ-i hüsnâ genellikle âyetlerin sonlarında tekli veya ikili olarak zikredilir. Ayetlerin sonunda tek veya ikili bir şekilde gelen esmâ-i hüsnânın, ayetlerle ve o ayetlerin pasajlarının muhtevasıyla sıkı bir münasebetinin olduğu görülmektedir.

Müfessirlerin âyetlerde zikredilen esmâ-i hüsnâyı filolojik tahlil ve bağlamla olan irtibat açılarından inceledikleri, hatta bu isimlerden birtakım fıkhî hükümleri ve itikadî sonuçları çıkarmış oldukları görülmektedir (Güneş & Altın, 2016: 51). Bu da âyetlerde esmâ-i hüsnânın zikredilmesinin değişik hikmetlerinin olması yanında onun hukukî ve itikadî hükümlere de kaynaklık edebileceğini göstermektedir. Allah'ın isimlerini bu açıdan

inceleyip hükümlere kaynaklık etme durumunu ortaya çıkarmak önem arz etmektedir. Öneme binaen çalışmamızda esmâ-i hüsnânın itikadi ve fıkhî hükümlere kaynaklığı incelenmektedir.

ÂYETLERDE GEÇEN ESMÂ-İ HÜSNÂNIN İTİKADÎ HÜKÜMLERE/MESELELERE KAYNAKLIK ETMESİ

Efâlu'l-İbâd (Kulun fiilleri)

Kulların fiillerinin kim tarafından yaratılmış olduğu ile ilgili tartışmalar, kelâm ilminin en önemli konularından biridir. Konunun uzamaması için burada sadece Ehl-i Sünnet ve Mu'tezile'nin görüşlerine yer vereceğiz. Ehl-i Sünnete göre; küfür-imân, günah-sevap türünden olan insanların bütün fiillerini Allah yaratır. İnsan, fiilinin hâlikı değildir. Onun fiillerinin hepsi Allah'ın iradesi, meşiet-i, hükmü, kazası ve takdiriyledir (Taftazânî, 1991: 189-194). İnsan yaratılanı kesbeder. Dolayısıyla fiiller kesb yönünden insana, yaratma yönünden ise Allah'a aittir. Mu'tezile ise, aklî ve naklî delillere dayanarak kulların kendi fiillerini yarattığını ispata çalışmaktadır. Mu'tezile'nin bu konudaki delili de, fiillerin insanın kastına, bilgi ve gücüne göre meydana gelmesidir. İnsanın fiillerini Allah yaratsaydı, insanın bilgisi ile bilgisizliği, kudreti ile güçsüzlüğü arasında fark olmazdı. Bu da gösteriyor ki insan fiillerini bizzat kendisi yaratmaktadır (Kadî Abdülcebâr, 2001: 218-223).

Tefsirleri incelediğimizde birçok müfessirin kulların fiilleri konusunda kendi mezhebinin görüşü doğrultusunda izahatlarda bulunduğunu görürüz. Hatta bazı tefsirciler ilgili âyetin sonunda zikredilen esmâ-i hüsnâyı delil getirerek görüşlerini temellendirme gayretine girmişlerdir.

Bakara suresinde Yüce Allah mealen şöyle buyurmaktadır: “O, yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyendir. O, her şeyi hakkıyla bilendir” (Bakara, 2/29). Fahrettin Râzî (ölümü 606/1209) bu âyetin, felsefecilerin ‘Allah cüziyyatı bilemez’ şeklindeki görüşleri ile Mutezile'nin ‘kul kendi fiillerinin yaratıcısıdır’ tarzındaki görüşlerini çürüttüğünü iddia ederek şöyle der:

Allah'ın, göklerin ve yerin yaratılmasından bahsettikten sonra kendisinin “Alîm” olduğunu bildirmesi, yaratıcının yaptığı şeyleri mutlaka bütün detaylarıyla bildiğini gösterir, dolayısıyla bu O'nun cüziyyatı da bildiğine delildir. Diğer taraftan şayet kul kendi fiillerinin yaratıcısı olsaydı, hem o fiilini hem de fiilinin adedini, kemiyetini ve keyfiyetini bilmiş olması gerekirdi. Kulun böyle bir ilmi olmayınca kendi fiillerinin yaratıcısı olması da mümkün değildir. Oysaki Allah söz konusu âyette yaratan kimsenin, yarattığı şeyi ve onun detayını bilmesinin gerektiğini açıklamıştır (Râzî, 1981: 2/265).

Hız. Şuayb, kavminin iman etmesinden ümidini kesip kendisinin ve müminlerin, bunların şerrine uğramalarından korkunca Allah'a “Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında gerçekte hükmet. Çünkü sen hükmedenlerin en hayırlısısın” (Araf, 7/89) şeklinde yalvararak meseleyi O'na havale etmiştir (Taberî, 2001: 10/319). Duâsının sonunda zikrettiği ‘وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاعِلِينَ/Sen açanların (hükmedenlerin) en hayırlısısın’ şeklindeki ifadesi de duâda talep edilen şeyi pekiştirmiştir. Hatta Eşarîler bu ifadede yola çıkarak kulda imanı yaratanın Allah olduğuna hükmetmişlerdir ve bu bağlamda şöyle demişlerdir:

Bizim âlimlerimiz bu ifade ile kulda imanı yaratanın, Allah olduğuna istidlal etmişlerdir. Çünkü iman, yaratılan şeylerin en şerefliisidir. Eğer biz, buradaki ‘feth'i, bir şeyi açıp,

iyice ortaya koymak ve beyan etmek manası ile tefsir edersek, şüphe yok ki iman da böyle daha sonra ortaya çıkan ve beyan edilen şeylerdendir. Bu sabit olunca biz diyoruz ki: Eğer imanının yaratıcısı kulun kendisi olmuş olsaydı, açanların (fatihlerin) en hayırlısının kul olmuş olması gerekirdi. Bu ise, Cenâb-ı Hakk'ın fatihlerin en hayırlısı olmasına ters düşer (Râzî, 14/188).

Hidayet ve Delaletin Allah'tan Olması

Hidâyet ve dalâlet kelâm ilminde erken devirlerden itibaren kulların fiilleri, dolayısıyla kader meselesine bağlı bir problem olarak tartışılmıştır. Bu kavramlar fiilin, daha çok, kulun iradesi ve gücüyle mi yoksa Allah'ın iradesi, takdiri ve yaratmasıyla mı gerçekleştiği açısından inceleme konusu olmuştur. Mu'tezilî âlimler, hidâyeti genellikle, 'sonuca ulaştıracak şekilde yol gösterme', dalâleti de buna zıt anlamda tarif ederek kulun sorumlu tutulabilmesi için hidâyet ve dalâleti seçme hürriyetine, tercihini gerçekleştirme gücüne sahip olması gerektiğini vurgularlar. Bu nedenle onlara göre, hidâyet ve dalâlet insanın iradesi ve kudretiyle gerçekleşir; ilâhî bir müdahaleye bağlı olarak gerçekleşmez (Kadî Abdulcebbar, 57, tarihsiz: 616). Ehl-i Sünnete göre ise, hidâyet ve dalâlet Allah katından olup hidâyet, Allah'ın insanda doğru yolu bulma fiilini yaratmasıdır. Dalâlete düşme de aynı biçimde onun kulda yaratılmasıdır (Gölcük & Toprak, 1996: 259). Ehl-i Sünnet kelimcisi olan Eş'arî (ö. 324/935), hidâyet ve dalâletin tamamen Allah'a ait olduğunu şu sözleriyle ifade eder: "Allah kâfirleri hidâyete erdirseydi, onlar da ererdi. Onları hidâyete erdirmedikleri için, onlar da eremediler ve böylece dalâlette kaldılar." (Eş'arî, ts.: 260).

Ehl-i Sünnet mensubu birçok müfessir, (Onlar şöyle yakarırlar): "Rabbimiz! Bizi hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize katından bir rahmet bahşet. Şüphesiz sen çok bahşedensin" (Al-i İmran, 3/8) âyetinin tefsirini yaparken; 'اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ/Şüphesiz sen çok bahşedensin' ifadesinin hidâyet ve dalâletin Allah'tan olduğuna, kullarına verdiklerini lütuf ile verdiğine, yoksa hiçbir şeyin kendisine vacip olmadığına delil teşkil ettiğini söylemişlerdir (Beydâvî, ts.: 2/7; Şirbinî, ts.: 1/198). Böylece onların âyetin sonunda zikredilen Allah'ın الْوَهَّابُ/Vahhâb isminden itikadî bir hüküm çıkardıklarını görmekteyiz.

Allah'ın Bağışlaması İçin Kulun Tövbesinin Şart Olup Olmama Meselesi

Allah'ın bağışlaması için, kulun tövbesinin şart olup olmama meselesiyle birlikte kul tövbe ettiği takdirde tövbenin kabulünün Allah'a vacip olup olmadığı meselesi de mezhepler nezdinde tartışılmıştır. Eş'arî ve Maturidilerin meydana getirdikleri Ehl-i Sünnete göre, şirk dışındaki tüm günahların tövbe olmadan da Allah tarafından bağışlanabilmesi mümkünken, Mu'tezileye göre ise Allah'ın bütün günahları bağışlaması tövbe şartına bağlıdır. Aynı şekilde Ehl-i Sünnete göre, tövbenin kabulü Allah'ın meşî'etiyle ilgilidir. Bu nedenle O dilerse kabul eder, dilerse etmez. 'Allah tövbeyi kabul etmeye mecburdur', denemez. Zira O, yaptığı hiçbir şeyde zorunlu değildir; aksine O bunları 'Fail-i Muhtar' olarak kendi irade, kudret ve hikmetiyle yapar. Buna karşılık Mu'tezile mezhebi mensubları, tövbeyi kabul etmenin aklen Allah'a vacib olduğunu iddia etmişlerdir (Zemahşerî, 2003: 4/138; Neseî, 1999: 3/187; Tunç, 1978: 338-340).

Özellikle Ehl-i Sünnet müfessirlerinin -vereceğimiz örneklerde de görüleceği gibi- bu konuyu bazen ilgili âyetlerde zikredilen esmâ-i hüsnâ çerçevesinde izah ettikleri görülür:

1. Âyet: “Göklerdeki her şey ve yerdeki her şey Allah’ındır. O, dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”¹ (Âl-i imrân, 3/129).

Âlûsî (ö. 1270/1853) bu âyetin tefsirini yaparken, Gafûr-Rahîm isimlerinin zikredilmesini Ehl-i Sünnet görüşünü destekleyen bir delil olarak görür ve şöyle der:

Gafûr-Rahîm isimleri, *يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ/dilediğini bağışlar* kısmını te’kid eder. Allah’ın âyetin sonunu Rahîm ismine tahsis etmesi, ihsân ve in’am cihetini tercih ettiğine işaret eder. Ayrıca âyette Rahîm isminin gelmiş olması, Allah’ın bağışlaması için, kulun tövbesinin şart olduğunu iddia eden (Zemahşerî, 2/41-42) Mu’tezileye karşı Ehl-i Sünnetin itikadını desteklemektedir (Âlûsî, ts.: 4/52).

Nitekim Ehl-i Sünnete göre Allah, lütuf ve ihsân ederse tövbesiz de kulunu bağışlayabilir (Râzî, 27/169-170).

2. Âyet: “Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de - yolcu olmanız durumu müstesna- cünüp iken yıkanınca kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız ya da biriniz abdest bozmaktan gelince ya da eşlerinizle cinsel ilişkide bulunup, su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprağa yönelip, (niyet ederek onunla) yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin. Şüphesiz Allah, çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır” (Nisâ, 4/43).

Ebu Hayyân (ö. 745/1344) bu âyeti açıklarken; “Şaşılabilecek bir durum da şudur ki, Allah hata işleyenleri affedeceğini ifade ederken, bunu tövbeye bağlamamıştır.” der (EbûHayyân, 1993: 3/271). Bu da ehl-i sünnetin ‘Allah dilerse kulunu tövbesiz bağışlayabilir’ şeklindeki görüşünü desteklemektedir.

3. Âyet: “Ancak gerçekten zayıf ve güçsüz olan, çaresiz kalan ve hicret etmeye yol bulamayan erkekler, kadınlar ve çocuklar başkadır” (Nisâ, 4/98). “Umulur ki, Allah bu kimseleri affeder. Çünkü Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır” (Nisâ, 4/99).

Aralarında Neseî’nin (ö. 710/131) de olduğu bazı âlimler yukarıda zikrettiğimiz âyeti ve benzeri âyetleri (Necm, 53/32) Allah’ın, tövbe edilmese de günahları bağışlayabileceğine delil getirmişler ve sebebini şöyle açıklamışlardır:

Burada bir günah söz konusu olmasaydı, o zaman bu konuda âyette af ve mağfiretin olmasına gerek kalmazdı. Ancak Allah, affedip bağışlayacağını haber verdiğine göre bu, ortada bir günahın olduğunu gösterir. Sonra Allah, affedeceğine dâir vaadini mutlak (şartsız) olarak zikredip, kişinin tövbe etmesi şartına bağlamamıştır. Dolayısıyla bu ifade, O’nun, günahları tövbe edilmese de affedebileceğine delâlet eder. (Râzî, 11/14; Beydâvî, 5/160; Neseî, 3/394).

Nûr sûresinde geçen “Ancak, bundan (iftiradan) sonra tövbe edip düzelenler bunun dışındadır. Şüphesiz Allah Gafûr ve Rahîm’dir.” (Nur, 24/5) âyeti, namuslu kadınlara zina iftirasında bulunanlar hakkında cezaî ve dînî hükümler ihtivâ eden Nur sûresi⁴. âyetten sonra gelmektedir. Râzî’ye göre, Allah’ın tövbeyi kabul edip bağışlaması Gafûr, merhamet etmesi ise Rahîm isminin bir sonucudur. Rahîm isminin zikredilmesi, tövbeyi kabul edip

¹ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

bağışlamasının Allah’a vâcib (üzerine düşen bir zorunluluk) olmadığına delâlet etmektedir. Çünkü tövbeyi kabul edip bağışlamak Allah’a vâcibolsaydı, buulûhiyyete uygun düşmezdi (Râzî, 23/163). Râzî’nin bu açıklamaları daha önce ifade edildiği gibi, Mu’tezilenin ‘tövbe edenin tövbesini kabul etmek Allah’a vaciptir’ şeklindeki görüşüne bir reddiye niteliğindedir.

Yukarıda verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı gibi âyetlerde zikredilen bir kısım esmâ-i hüsnâ, söz konusu âyetlerde geçen itikadî hükümlere kaynaklık teşkil etmektedir.

ÂYETLERDE GEÇEN ESMÂ-İ HÜSNÂNIN FIKHÎ HÜKÜMLERE/MESELELERE KAYNAKLIK ETMESİ

Yemin-i Lağv

Muhtevaları ve geçerlilik şartlarını taşıyıp taşıyamamaları bakımından yeminler; yemin-i lağv, yemin-i gamûs ve yemin-i mün’akide/ma’kude olmak üzere üç kısma ayrılır.

Konumuz olan yemîn-i lağv, manası kastedilmeyerek dilin söyleyiverdiği yahut da bir başka şey hakkında yemin etmek isterken dili ile başka bir şey söylemesi şeklinde yapılan yemindir (Serahsî, 2001: 8/212). Başka bir ifade ile yemin-i lağv, yanlışlıkla veya doğru olduğu sanılarak yapılan yemindir. Borcunu ödediğini zannederek, “Vallahi borcumu ödedim” diye yemin etmek böyledir.

Yemîn-i lağv ile ilgili olarak Kur’ân’da şu ayet zikredilmektedir: “Allah, sizi kasıtsız yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz, fakat sizi kalplerinizin kazandığı (bile bile yaptığınız) yeminlerden sorumlu tutar. Allah, gafurdur, halîmdir” (Bakara, 2/225).

Bu âyette yeminlerdeki lağvdan dolayı insanların sorumlu tutulmayacağı, fakat bilerek kasten yapılan yeminlerden sorumlu tutulacağı bildirilmektedir. Müfessirler yeminlerdeki lağv nedeniyle insanların niçin sorumlu tutulmayacağına dair farklı izahlar yapmışlardır. Beydâvî (ö. 685/1286) bunun sebebini âyetin sonunda zikredilen esmâ-i hüsnâyâ bağlamaktadır. Ona göre, Allah âyette Gafûr ismini zikrettiği için yemin-i lağvın sahibini cezalandırmaz. Halîm ismini de zikrederek ciddi olarak yapılan yeminde de hemen cezayı vermeyip tövbe için fırsat tanır (Beydâvî, 1/140). Elmalılı (ö. 1361/1942) da benzer bir açıklamada bulunarak yemin-i lağvın, günah olmadığı için değil, Allah’ın bağışlamasının ve hilminin çokluğundan dolayı kişinin yemin-i lağvdan sorumlu tutulmayacağını belirtir (Yazır, 1979: 1/781). Ayrıca Gafûr ve Halîm isimlerinin zikredilmesi, boş ve amaçsız yeminlerin hoş karşılanmadığına yönelik bir işaret olmasının yanında bu iki isimle mü’minlere şu mesaj da verilmektedir: Allah, kullarına karşı yumuşak davranır, onları ağızlarından kaçırdıkları her sözden sorumlu tutmaz, kalplerin bilerek işledikleri günahları da affeder (Kutub, 2003: 1/244; Tabâtabâî, 1997: 2/231).

Îlâ Yemini

Bir fıkıh terimi olarak îlâ, kocanın yemin veya bir şarta bağlamak suretiyle ve hususi şartlar çerçevesinde karısıyla cinsel ilişkiyi kendisine yasaklamasıdır. (Erdoğan, 2010: 244).

Bu uygulamayı düzenleyen ayetler şu şekildedir: “Eşlerine yaklaşmamaya yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde) dönerlerse, şüphesiz Allah

çok bağışlayandır, çok merhamet edendir”² (Bakara, 2/226). “Eğer (yemin edenler yeminlerinden dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir”³ (Bakara, 2/227).

İslâm’dan önce îlâ, kadınları baskı altında tutmak, zulmetmek ve onlardan haksız menfaatler sağlamak üzere yaygın olarak uygulanırdı. Az da olsa eşlerini eğitmek, bazı kötü davranışlarını düzeltmek üzere îlâ yapanlar da bulunurdu. Kötü maksatla bu yemin âdetinden yararlananlar eşlerini yıllarca nikâh altında tuttukları halde onlarla yatmazlar, cinsel ilişkide bulunmazlardı. Kadınların bu tutsaklıktan kendi istekleriyle kurtulma imkânları yoktu. İslâm kadına zarar verme kastıyla yapılan îlâyı yasakladı. İyi niyete dayanan îlâyı ise dört ayla sınırladı. Dört ay içinde normal aile ilişkilerine dönüldüğü takdirde evlilik hayatı devam eder. İla müddeti dolmadan eşine dönen için yemin kefaretinin gerekli olup olmadığı hususunda ise ihtilaf vardır (Karaman vd., 2006: 1/360). Bazı âlimler kefaretle ilgili hükmü söz konusu âyetlerin sonunda zikredilen esmâ-i hüsnâyâ dayandırarak açıklamışlardır.

Yukarıda ki âyetlerin birincisinde Allah, hanımına yaklaşmamaya yemin eden kimsenin, azamî dört ay bekleyebilme ya da bu süre zarfında normal aile ilişkilerine dönmesi ile ilgili hususu belirttikten sonra “Gafûr-Rahîm” isimlerini; ikinci âyette de bu kimsenin geri dönmeyip ayrılması durumunu ifade ettikten sonra “Semî-Alîm” isimlerini zikretmektedir. Böylece îlâdan sonra eşine dönen kocanın yaptığı hata ve kusurların Allah tarafından affedileceği bildirilmekle, bu davranışa teşvik söz konusu iken, haksız yere hanımını boşayan kimsenin ise ne dediğini Allah’ın işittiğini ve onun ne yaptığını Allah’ın bildiği ifade edilmekle de böyle davrananlara uyarı söz konusudur. Böylelikle bu iki âyetin sonunda zikredilen esmâ-i hüsnâ, Allah’ın îlâ, boşanma ve geri dönüşe karşıyaklaşımına açık bir şekilde işaret etmektedir. Buna göre îlâ yapan kocanın hanımına dönmesi durumunda adeta Allah’ın merhamet ve affının mevcudiyeti hatırlatılmakta, îlâdan sonra boşanmaya karar veren kişiler için de Allah’ın söylenenleri işittiği ve bildiğine işaret edilmektedir (Abid, 1997: 59).

Müfessirler özellikle birinci âyetin sonunda zikredilen Allah’ın Gafûr ve Rahîm olmasından neyin kastedildiği hususunda iki görüş zikretmişlerdir:

1. Hasan Basrî ve İbrahim Nehaî gibi bir kısım âlime göre Allah’ın Gafûr ve Rahîm olmasından maksad, îlâ yeminini yapandan yemin kefaretinin düşmesidir. Bunlara göre bir erkek hanımıyla cinsi münâsebette bulunmayacağına dâir yemin eder sonra da bu yeminini bozacak olursa onun, yeminini bozmasından dolayı kefaret vermesi gerekmez. Çünkü Allah, Gafûr ve Rahîmdir (Taberî, 4/61).

2. Abdullah b. Abbâs, Rebi b. Enes, Katade ve Taberî gibi bir kısım âlime göre ise, Allah’ın Gafûr ve Rahîm olmasından maksad, îlâ yapan erkeğin, yeminini bozması hâlinde Allah’ın onu âhirette cezalandırmamasıdır. Fakat böyle bir erkeğin, yeminini bozmasından dolayı yemin kefareti vermesi gereklidir (Taberî, 4/61). Râzî de bu görüşte olduğunu söyler ve görüşünü şöyle açıklar:

Âyetin sonundaki, *إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ* cümlesi îlâ yapıp da yeminini bozan kimseler için ilâhî cezanın olmayacağını gösterir. Fakat ilâhî cezanın olmaması, kefaretin gerekmediği

² *لَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرِيصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَأَوْ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ*
³ *وَأِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ*

anlamına gelmez. Nitekim zina ve katillikten tövbekâr olan kimse için de, ilâhî ceza olmayabilir. Fakat yine de bu kimseye had ve kısas uygulanması gerekir (Râzî, 6/89).

Ayrıca bazı müfessirler, zikrettiğimiz ikinci âyeti dayanak göstererek, hanımına yaklaşmayacağına dâir yemin eden kimse, kendisi için tayin edilen dört ay bekleyebilme süresi içinde hanımına dönmez ve yemininde kararlı olursa hanımının ondan boş olacağını söylemişlerdir. Taberî ise mezkûr âyetin sonunda zikredilen esmâ-i hüsnâyı dayanak göstererek, bir erkek hanımına yaklaşmayacağına dâir yemin eder de dört ay ona yaklaşmayacak olursa; yaklaşmamasından dolayı hanımının ondan herhangi bir talak şekli ile boş olmayacağını belirtir ve özetle şunları söyler:

Âyette, *وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ* "Eğer boşamaya karar verirlerse, biliniz ki, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir" buyrulmaktadır. Elbette işitme söylenilen bir söz için olur. Yapılan bir iş için söz konusu olmaz. Şayet, diğer görüşlerin belirttiği gibi erkeğin hanımına yaklaşmamaya yemin etmesi hâli, dört ay geçmekle hanımının boş olmasını gerektirseydi âyetin sonunda: 'Şüphesiz ki Allah işitendir' denilmezdi. Böyle denildiğine göre anlaşılıyor ki dört ay geçmesi ile kadın boş olmaz, dört ay geçtikten sonra erkeğin ancak boşamayı tercih ettiğini söylemesi ile boşama gerçekleşir. (Taberî, 4/87).

Had Cezaları

Had cezası, ceza müeyyidesinin uygulanmasını gerektiren çirkin fiilleri işlemekten İnsanları alıkoymak için Allah'ın hakkı olarak -O'nu ta'zimen ve emrine uyarak- farz kılınan belli cezalar demektir (İbnu'l-Hümmam, ts.: 5/216, 231).

Had cezasını gerektiren suçlar, Şâri' tarafından tayin edilmiş olup şunlardır:

1. Zina suçu
2. Kazf suçu (İffetli bir kadına zina isnadında bulunmak)
3. Şûrb suçu (Şarap içmek)
4. Sirkat suçu (Hırsızlık)
5. Hırabe suçu (Eşkıyalık/Yol kesicilik)
6. Ridde suçu (İslam dininden çıkmak)
7. Bağy suçu (Sebepsiz yere devlet başkanına isyan etmek) (Bilmen, 1967: 3/250-255).

Fakihler tövbenin bazı had cezalarının düşmesine etkisinde ittifak ederken bir kısmında ihtilâf etmişlerdir. Eşkıyalık suçunda suçlunun yakalanmadan önce tövbe etmesinin had cezasını düşüreceğinde fakihler arasında görüş birliği vardır (Şîrbînî, 1958: 4/184; Gamidi, 1994: 249). Had grubunda yer alan ve Allah hakkına müteallık yönü ağır basan hırsızlık, zina ve içki içme suçlarının cezaları çoğunluğa göre tövbe ile düşmez. Bu durum ister olay hâkime intikal etmeden önce ister sonra olsun hüküm değişmez. Çünkü ceza işlenen suçun kefaretidir. Fakihlerin bir kısmına göre ise eşkıyalık suçuna kıyasen yakalanmadan önce yapılan tövbe bu had cezalarını da düşürür. Suçlunun yakalandıktan sonra yapacağı tövbenin cezayı düşüreceği görüşünde olan fakihler de vardır (Kasanî, 1986: 7/96; İbnu'l-Hümmam, ts.:5/181).

Fakihler had cezaları ve bununla ilgili yapılan tövbe konularını âyetler çerçevesinde tartışmışlardır. Bir kısım âlimler bu konuları âyetler çerçevesinde incelerken ilgili âyetlerde zikredilen esmâ-i hüsnâdan hareketle hüküm vermeye çalışmışlardır. Misal olarak hırsızlık

yapanın cezası ve tövbe etmesiyle ilgili olan âyetler verilebilir:

Yaptıklarına bir karşılık ve Allah'tan caydırıcı bir müeyyide olmak üzere hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin. Allah, mutlak güç sâhibidir, hüküm ve hikmet sâhibidir⁴(Mâide, 5/38). Her kim de işlediği zulmünün arkasından tövbe edip durumunu düzeltirse kuşkusuz, Allah onun tövbesini kabul eder. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir⁵ (Mâide, 5/39).

İslam âlimleri, tövbe eden hırsızın elinin kesilme cezasının düşüp düşmeyeceği hususunu ikinci âyette yer alan, “إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ/Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” ifadesi çerçevesinde tartışmışlardır. Tabiîn âlimlerinden bir kısmına göre, eli kesilmeden önce, kişi tövbe ederse, Allah onun tövbesini kabul eder ve o kimseden, had cezası düşer. Çünkü bu âyetin sonunda, Gafûr ve Rahîm isimlerinin zikredilmesi, azabın o kimseden sakıt olduğunu gösterir. Nitekim bu âyette zikredilen ceza da, el kesme cezasıdır. Dolayısıyla âyetin zâhirî, bu cezanın sakıt olmasını gerektirmektedir. Ancak cumhur-i ulemâya göre ise, bu kimseden el kesme cezası düşmez; bilakis bu ceza o kimseye, bir imtihan maksadıyla tatbik edilir (Râzî, 2/236). Taberî de bu konuda cumhur-i ulemâ gibi düşünür ve derki: “Hırsızlar, hırsızlık yaptıktan sonra tövbe eder ve amellerini düzelteler, hırsızlık cezası tatbik edildikten sonra Allah, onların tövbesini kabul eder, günahlarını affeder ve kıyamet gününde o gûnahtan dolayı kendilerini cezalandırmaz ve onlara merhamet eder” (Taberî, 8/412).

Eşkîyalık suçunda suçlunun yakalanmadan önce tövbe etmesinin had cezasını düşüreceğinde fakihler arasında görüş birliğinin var olduğunu söylemiştik. Bu hususta delil gösterilen âyet şudur: “Ancak onları ele geçirmenizden önce tövbe edenler bunun dışındadırlar. Artık Allah'ın çok bağışlayıcı, çok merhamet edici olduğunu bilin”⁶ (Maide 5/34).

Maide sûresinin 33. âyetinde, halkın huzurunu kaçırdığı ve düzeni bozduğu için, silâhlı eşkıyalık ve yol kesicilik, Allah ve Resulü'ne karşı işlenmiş büyük bir suç olarak görülmekte ve bu suça karşı caydırıcı cezalar getirilmektedir. Yukarıda zikrettiğimiz âyette ise tövbe edenlerin affedilecekleri bildirilmektedir. Birçok müfessire göre âyette Gafûr-Rahîm isimlerinin zikredilmesi, âyetteki istisna edilen şeyin Allah hakkıyla alakalı olduğuna delalet eder. Dolayısıyla tövbe Allah haklarını ve hadleri düşürür; ancak kısas ve insanların sair haklarını düşürmez. (Kurtubî, 2006: 22/446; Mahallî & Suyûtî, 2005: 113; Zuhaylî, 2009: 6/512).

Hac İbadeti

Fıkıh terimi olarak hac, “Mekke şehrindeki Kâbe'yi ve civarındaki kutsal sayılan özel yerleri, özel vakit içinde, usulüne uygun olarak ziyaret etmek ve yapılması gereken diğer menâsiki yerine getirmek” demektir. İslâmiyet'in beş esası olan biri olan hac, hicretin IX. yılında farz kılınmıştır. Haccın farz olduğu hükmü, Kur'an-ı Kerîm ve Sünnet'te bildirilmiş ve bu hüküm konusunda Müslümanların görüş birliği (icmâ) gerçekleşmiştir. (Karaman vd.,1/514).

⁴ وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

⁵ فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

⁶ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْرَأُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Haccın farz olduğunu bildiren âyette şöyle buyrulmaktadır:

Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kim girse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanınmazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır.)⁷ (Al-i İmran, 3/97).

Âyet-i kerime Beytullah'a ulaşmasına engel bulunmayıp oraya ulaşmaya gücü yeten kimse için haccın farz olduğunu göstermektedir. Âyetin sonunda yer alan ‘ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ / Kim nankörlük ederse şüphesiz Allah, bütün âlemlerden zengindir’ cümlesi ile ilgili müfessirler şu açıklamalarda bulunmuşlardır:

1. Bu, tek başına müstakil bir cümledir ve Allah'ı inkâr eden bütün kâfirler hakkında umumî bir va'id/tehdittir.
2. Müfessirlerin çoğunluğu bu cümlemin, öncesi ile ilgili olduğunu ve كَفَرَ fiilinin “nankörlük etmek” anlamında olduğunu söyleyerek bu cümleyi, “kim gücü yettiği hâlde nankörlük edip hac ibadetini yerine getirmezse” şeklinde yorumlamaktadır. Buna göre âyette imkân sâhibi olduğu hâlde hacca gitmeyen kimsenin çok büyük bir günah işlemiş ve Allah'ın buyruğuna karşı isyankârlık etmiş olacağına işaret edilmektedir (Yazır, 2/1149).
3. Bu cümle haccı terk etmenin ağır bir vebal olduğunu ifade etmektedir. Bazı âlimler bu cümlemin şu vurguyu taşıdığını söylemişlerdir: Kim gücü yettiği hâlde haccetmeksizin ölecek olursa, onun hakkında tehdit söz konusu olduğu için başkasının onun yerine haccetmesi yeterli olmaz. Çünkü başkasının haccetmesi, üzerinden farzı kaldırmış olsaydı, âyet tehditle sonlanmazdı (Kurtubî, 5/232).
4. “Kim haccetmezse...” yerine, “Kim nankörlük ederse...” denilerek hem haccın vücubu pekiştirilmiş hem de haccı terk eden kimse hakkında şiddetli bir uyarıda bulunulmuştur (Beydâvî, 2/30). Bunun içindir ki Peygamberimiz “Haccetmeden ölen kimse, ister Yahudi, ister bir Hristiyan olarak ölsün!” (Dârimî, 2000: 2/1122) buyurmuştur.
5. Âyette ‘ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ / âlemlerden zengin olma’ ifadesi kullanılarak bütün âlemlerden müstağnî olanın, tek insandan ve onun tâatından müstağnî olmasından daha evlâ olduğu vurgulanmıştır. Bu ifade, hem kâmil manada istiğnaya, yani Allah'ın hiçbir varlığa muhtaç olmadığına delâlet eder, hem de haccı kasden/bilerek terk edenle ilgili ilâhî gazabın, kızgınlığın büyüklüğüne delâlet etmektedir (Nesefî, 1/277-278).
6. ‘Ganî’ ismi zikredilerek hac ibadetinin vâcib kılınmasının, sırf ulûhiyyetin izzeti ve rubûbiyyetin kibriyasından dolayı olduğu, herhangi bir fayda temini veya bir zararı def etmek için olmadığı beyân edilmiştir (Râzî, 8/170).

Âyetler incelendiğinde bazen söz konusu edilen âyette ibadetler noktasında Allah'ın kuluna tanıdığı ruhsat ve kolaylığın bir neticesi olarak esmâ-i hüsnânın zikredildiği görülmektedir:

Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de -yolcu olmanız durumu müstesna- cünüp iken yıkanınca kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız ya da biriniz abdest bozmaktan gelince ya da eşlerinizle cinsel

فيه آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مِّمَّا إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ⁷

ilişkide bulunup, su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprağa yönelip, (niyet ederek onunla) yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin. Şüphesiz Allah, çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır (Nisâ, 4/43).

Bu âyette Allah, mü'minleri sarhoş ve cünüp haldeyken namaza yaklaşmaktan sakındırmakta, abdest için su bulunmadığında teyemmüm yapmayı emretmekte ve sonunda da çok affedici ve bağışlayıcı olduğunu belirtmektedir. Âyette Allah'ın 'Afûv' ismi, su olmadığı takdirde toprakla teyemmüm etme gibi mükellefiyetleri kolaylaştırmasına delâleti söz konusuysa; 'Gafûr' ismi de, bilgisizlikten kaynaklanan ve geçmişte olan hatalar ile sarhoşken (içki haram kılınmadan önce) namaz kılanları ve bu esnada bunların yanlış okumalarını bağışlamasına delâlet edebilmektedir (Ebû Hayyân, 3/271). Böylelikle bu iki isim, Allah'ın kuluna tanıdığı ruhsatı ve kolaylığı göstermektedir.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm Allah'ın kelâmı olup itikadî, ahlâkî ve amelî hükümlerin birinci kaynağıdır. İslam âlimleri şer'i hükümlerin kaynağı olan Kur'ân'dan hüküm çıkarma çaba ve gayretlerini hep ortaya koymuşlardır. Öyle ki birçok müfessirin, âyetlerde zikredilen esmâ-i hüsnâdan dahi birtakım hükümler ve itikadî sonuçlar çıkarmış oldukları görülmektedir.

Nitekim verdiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi kulların fiilleri, tövbe, hidayet ve dalalet gibi itikadî konularla ilgili âyetler ile yemin-i lağv, ilâ yemini, had cezaları ve hac ibadeti gibi fıkhî konularla ilgili âyetlerde zikredilen esmâ-i hüsnânın hüküm kaynaklı olduğunu gördük. Bu da bize Kur'ân'da yaygın bir şekilde; birçok âyette veya âyetin sonunda zikredilen esmâ-i hüsnânın rastgele serpiştirilmediği, tek ya da ikili olarak gelen bu isimlerin, geçtikleri âyetlerin ve o âyetlerin içerisinde yer aldığı pasajların muhtevasıyla sıkı bir münâsebet içinde olduklarını göstermektedir. Ayrıca âyetlerde zikredilen esmâ-i hüsnânın söz konusu âyetlerin anlaşılmasında da önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abîd, A. (1997). *Esmâullahi'l-Hüsnâ fî HavâtîmÂyâtSûreti'l-Fâtihave'l-Bakara*. 1. baskı, Riyâd.
- Âlûsî, Ş. (ts.). *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*. Beyrut.
- Beydâvî, N. (ts.). *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Tevîl*. 1. baskı, Beyrut.
- Bilmen, Ö. (1967). *Hukuku İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Basımevi.
- Dârimî, M. (2000). *Sunenu'd-Dârimî*. (Thk.: Hüseyin SelîmEseded-Dârimî), 1. baskı, Riyâd.
- EbûHayyân, M. (1993). *el-Bahru'l-Muhîd*. (Thk.: Adil AhmedAbdulmevcud - Ali Muhammed Muavvid), 1. baskı, Beyrut.
- Erdoğan, M. (2010). *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*. İstanbul.

- Eş'arî, H. (ts.). *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfü'l-Mûsallîn*. (Thk.:HelmutRitter),3. Basım, Beyrut.
- Gamidi, A. (1994). *EsbabuSukuti'l-Ukûbe fî'l-Fıkhî'l-İslami*. Mekke.
- Gölcük, Ş. & Toprak, S. (1996). *Kelam*. 3. Baskı, Konya: Tekin Yayınları.
- Güneş, A. & Altın, M. (2016). Kur'ân'da "Gafûr" İsmi ve Geçtiği Âyetlerle İlgisi. *NEÜİF Dergisi*, 41, 39-72.
- Şirbînî, M. (ts.). *es-Sirâcu'l-Munîr*. MatbaatuBulaki'l-Emîriyye.
- Şirbînî, M.(1958). *Muğni'l-Muhtac*. Mısır.
- İbnü'l-Humam, K. (ts.). *ŞerhuFethi'l-Kadir*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbn Kesîr, İ. (2000). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. (Thk.: Mustafa Seyyid Muhammed vd.), 1. baskı, Kâhire.
- KadîAbdulcebbâr, E. (2001). *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*. Beyrut: Darulİhyai't-Turasi'l-Arabi.
- KadîAbdulcebbâr, E. (ts.). *Müteşâbihü'l-Kur'ân*, (Thk.: Adnan Muhammed Zerzûr), Kahire.
- Karaman, H., Çağrııcı, M., Dönmez, İ. K. & Gümüş, S. (2006). *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 2. baskı, Ankara
- Karaman, H., Bardakoğlu, A. & Apaydın, H. Y. (2004). *İlmihal*. 6. Baskı, İstanbul.
- Kasanî, A. (1986). *Bedâiu's-Sanâî*. Beyrut.
- Kurtubî, A. (2006). *el-Câmi' liAhkâmi'l-Kur'ân*. (Thk.: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki), Beyrut.
- Kutub, S. (2003). *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 32. baskı, Kâhire.
- Mahallî, C. & Suyûtî, C. (2005). *Tefsîru'l-Celâleyn*. Beyrut.
- Nesefî, E. (1999). *Medarikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vî*. 2. Basım, Beyrut.
- Özdemir, A. (2018). *el-Esmâu'l-Hüsnâ Bağlamında Kur'ânSûreleri*. 1. Baskı, Konya: Hüner Yayınları.
- Râzî, F. (1981). *Mefâtîhu'l-Gayb*. 1. baskı, Beyrut.
- Serahsî, E. (2001). *el-Mebsût*. Beyrut.
- Tabâtabâî, M. (1997). *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur'ân*. 1. baskı, Beyrut.
- Taberî, E. (2001). *Câmiu'l-Beyân an Tevîli'l-Kur'ân*. (Thk.: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki), Kâhire,
- Taftazânî, S. (1991). *Kelâm İlmi ve İslam Akaidi(Şerhu'l-Akâid)*. (Haz.: Süleyman Uludağ), İstanbul.
- Tunç, C. (1978). Kelâm İlminde Büyük Günah Meselesi. *AÜİF Dergisi*, 23, 326-342.
- Yazır, E. (1979). *Hak Dini Kur'ân Dili*. 3. baskı, İstanbul.
- Zeccâcî, E. (1986). *İştikâkuEsmâillah*. (Thk.:Abdülhüseyin Mübarek), Beyrut.

Altın, M. (2019). Âyetlerde Geçen Esmâ-i Hüsnânın Fıkhî ve İtikadî Hükümlere/Meselelere Kaynaklık Etmesi. *BEÜ SBE Derg.*, 8(2), 592-604.

Zemahşerî, E.(2003). *Keşşâf an Hakâ'iki Gavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl*. 1. Basım, Beyrut: Darulhyai't-Turasi'l-Arabi.

Zuhaylî, V. (2009). *et-Tefsîru'l-Münîr*. 10. baskı, Şam.